

Любов СКРИПНИК,
викладач-методист
Запорізького педагогічного
коледжу

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

По тому, як людина говорить, можемо судити про те, з ким маємо справу: можемо визначити рівень її інтелігентності, ступінь психологічної зрівноваженості, міру можливої закомплексованості. Наша мова – найважливіша частина не лише нашої поведінки, а й нашої особистості, нашої душі, розуму (Д.Лихачов). Отже, мова – своєрідна візитівка кожної людини. Знання мови конче потрібні нам у повсякденному житті: без них не можна глибоко збагнути почуте або прочитане, чітко й точно оформити думку.

Основні завдання курсу «Сучасна українська мова» полягають у тому, щоб формувати творчу особистість, здатну глибоко мислити, засобами рідної мови і художнього слова плекати у студентів загальнолюдські й національні ідеали, стимулювати в них розуміння краси Слова й будити потяг до творчості – і цим духовно збагачувати.

З огляду на це надзвичайно важливою й корисною на уроках української мови є робота з текстами. Вивчення мови на текстовій основі розширює кругозір, ознайомлює з найвидатнішими постатями, подіями національної історії та культури, матеріальними та духовними пам'ятками, зі звичаями та традиціями українського народу. Глибоке засвоєння рідної культури, історії як цілісної духовності життя народу – одна з найголовніших умов формування активно-творчої особистості.

Під час вивчення теми «**Односкладне речення**» доцільними будуть такі види завдань:

◆ Списати. Визначити тип односкладних речень. Довести свою думку.

Умивалися жінки вранці росою з липи, берези, яблуні, вишні. Ввечері – відваром з пелюсток рожі, сушених трав – душиці, чебрецю, м'яти, а також калини й малини. Раз на тиждень робили маски з листків кульбаби, кропиви, кімнатної герані, соку алое, пшеничної муки з медом.

Відбілювали обличчя масками з хрону, сиру, яблук, омолоджувалися петрушкою з медом.

Волосся мили в кип'яченій воді, додаючи *любисток, м'яту, ромашку, кропиву, лину, корінь лопуха, бруньки берези, звіробій*. Коли волосся випадало, змащували голову настоєм з хмелю, меду, яєць, цибулі, часнику, олії. Полоскали відваром любистку й васильків. А тіло після купання ополіскували настоєм із м'яти зі свіжим яблуком.

➤ Що нового ви дізналися про цілющі властивості рослин?

Яким членом речення є виділена група слів?

Пояснити вживання розділових знаків при однорідних членах речення.

◆ Списати, розставляючи розділові знаки в тексті.

Починали носити віночок дівчата з трьох років.

Перший для трирічної дівчинки плела мама намочувала у росах коли на небі сонце зійде. І купала його в росах сім днів а тоді до скрині клала. У віночок влітала чорнобривці незабудки барвінок ромашки. Кожна квіточка лікувала дитину чорнобривці допомагали позбутися головного болю незабудки та барвінок зір розвивали а ромашка серце заспокоювала.

У чотири рочки плівся інший віночок. Усі кінчики пелюсток уже були розсічені, доплітався безсмертник, листочки яблуні.

А для шестирічної доньки у вінок уплітали мак що давав сон та беріг думку крім того влітали волошку.

Для семирічної дівчинки плели вінок із семи квіточок...

➤ Назвати односкладні речення, визначити тип їх.

Порівняти розповідь зі звичаями, які вам відомі.

Тема «Словосполучення».

◆ Подані словосполучення переписати в такій послідовності: іменні, дієслівні, прислівникові. Визначити тип граматичного зв'язку між словами у словосполученнях.

Материнська коліскова, батькова порада, відчувати гордість, надзвичайно вдало, народна мудрість, сказано народом, пересвідчитись у слушності, співати ідучи, перемога в боротьбі, винятково мужньо, мати перевагу, семеро братів, засвідчити повагу, трепетна ніжність, підкреслено чемно, хтось із однокласників, терпіти мовчки, знову найкраще, інша пісня.

◆ Утворивши з поданих пар слів словосполучення, записати їх у три колонки залежно від граматичного зв'язку між словами (узгодження, керування, прилягання).

Приязнь, щирий; тиждень, двічі; виступити, захист; зошит, література; мандрівка, розповідати; вміння, удосконалити; театральний, вистава; захоплення, невідомий; широко, дякувати; очі, не спускати; майстерний, виконання; професіоналізм, високий; неперевершений, талант.

◆ Подані речення почленувати на словосполучення, у кожному визначити головне слово і залежне. Чи становлять словосполучення підмет і присудок, однорідні члени речення? Відповідь обґрунтувати.

Наші бабусі стверджують, що слово «рушник» походить від дієслова «руш», «вирушай». Спочатку це був шматок полотна, у який мати, проводжаючи сина чи дочку в далеку дорогу, загортала хлібину. Згорток передавався з благословенням.

З рушником проводжали у військо, з рушником благословляли орати чи засівати поле. З рушником зустрічали новонароджену дитину й виряджали її на хрестини.

Тема «Види речень за метою висловлювання».

◆ Записати речення, розставляючи потрібні розділові знаки. Визначити види речень за метою висловлювання та інтонацією.

Думи мої думи мої лихо мені з вами! Нащо стали на папері сумними рядами?.. Мені аж страшно як згадаю оту хатину край села! Такі Боже наш діла ми творимо у нашій раї на праведній Твоїй землі! (З *тв. Т.Шевченка*).

◆ Прочитати речення, правильно інтонуючи їх. Схарактеризувати речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням.

Нам треба встати! Важко встаємо... Ця клята нерішучість – остогидла! Чого ждемо? Щоб знову нас в ярмо? Щоб знову нами гейкали, як бидлом? На ноги! Всі! Прийшов наш благовіст! Такого шансу більш не буде зроду!

Який красивий ти на повен зріст, мій зболений, принижений народ! (В.Женченко).

Пояснювальний диктант. Визначити види речень за метою висловлювання. Вказати риторичні запитання.

Багато бур зазнала Україна, та не схилилася і не схилитись їй! За честь і правду все віддай, коли ти любиш рідний край! Краю мій рідний, зневажений краю! Де ж те сподіване щастя твоє? (М.Вороний).

На полі, зрошенім кров'ю, солодкий хліб не зросте. Пам'ятаймо про те! (Г.Гордасевич).

Вправи на побудову власних зв'язних висловлювань різних стилів і типів мовлення вдосконалюють уміння студентів складати план і на його основі будувати усні висловлювання. Викладачеві такі вправи дають змогу перевірити, як студенти оволоділи вмінням осмислювати тему, орієнтуватися в ситуації спілкування, у фактичному матеріалі, його структурній організації й мовному оформленні, сприяють також формуванню навичок висловлювати думки в усній і писемній формі, додержуючи стилістико-синтаксичної, інтонаційно-пунктуаційної залежності.

◆ Скласти текст у науковому, публіцистичному й художньому стилях, використовуючи поданий початок.

Мова – спосіб комунікації. Поки живе мова – ... Вона вся з гомону..., з голосу..., з блиску..., з першого щибету, з потаємного шепоту і зітхань, із земних глибин ..., з шелесту ..., з тучі й грому...

Робота в парах. Скласти уявний діалог із бабусею, з якого можна було б дізнатися про жіночий головний убір – вінок.

◆ Побудувати діалог, мета якого – ознайомити учнів початкової школи зі словами ввічливості.

◆ Скласти текст для учнів 3–4-х класів на тему «У чому сила усмішки».

◆ Створити порівняльний опис на тему «Дуб і берізка» для учнів 3–4-х класів, використовуючи опорну лексику: *міцний, сильний, могутній, широка густа крона, тнеється вгору; тендітна, ніжна, тонкий стан, маленькі листочки...*

Вправи на конструювання та переконструювання використовуються з метою шліфування навичок будувати словосполучення, речення, тексти, писати стилістичні твори-мініатюри, перекази тощо. Уміння будувати висловлювання різних типів та стилів не тільки сприяє формуванню стилістичних умінь і навичок, а й розвиває чуття стилю. Виробивши вміння редагувати висловлювання, студенти можуть добирати й застосовувати графічні, мовні, інтонаційні засоби, які відповідають певному стилю.

Робота у групах. Прочитати казку, переказати її зміст в особах (автор і три мисливці) у формі ділової гри.

Три мисливці

Три чоловіки зібралися на полювання. Один мав лук, другий – стріли. Третій не мав ані лука, ані стріл. Зате він був досвідчений мисливець. Пішли всі разом, і третій мисливець уполював сто птахів. Поділили їх на три рівні частини, але залишалася одна зайва пташка. І тут мисливці засперечалися, кому вона має належати.

– Це моя пташка, – сказав перший, – адже лук мій.

– Ні, це моя пташка, – сказав другий, – бо стріла, що її вбила, – моя.

– Пташка моя, – сказав третій, – тому що я її вполював.

➤ Спробуйте скласти інший діалог на тему охорони природи та вміння безконфліктно вирішувати суперечку. Діалог записати.

Написати твір-мініатюру на тему «Поради трьом мисливцям».

◆ Відшукати в тексті речення, що не допомагає розкрити головну думку, а навпаки, відволікає від неї.

Лебеді

Лебеді тікають від холодної зими зграєю. Летять через гори і море. Коли лебідка помирає, лебідь згортає крила, падає і вбиває себе. Летять день і ніч, не відпочивають. Дуже втомлюються вони від такого перельоту. Попереду завжди летять старі сильні птахи, позаду – молоді й недосвідчені.

◆ Зредагувати речення, вказати види помилок.

1. Ця газета має великий авторитет у студентів.

2. Цьому питанню приділяється велике значення.

3. Будемо взаємно допомагати один одному.

4. Напишіть свою автобіографію.

(Лексико-стилістичні помилки.)

1. Закуплено білу тюль.

2. Це самий вигідний контракт.

3. Тимчасово непрацюючим запоріжцям буде виплачена допомога.

(Морфологічні помилки.)

1. Необхідно вжити термінові заходи.

2. Оплачуйте за проїзд.

3. Бібліотека надає не лише різноманітну літературу, й проводить цікаві зустрічі з відомими митцями.

(Синтаксичні помилки.)

◆ Записати правильно словосполучення.

Під кінець дня, по вашому наказу, по причині, по вівторках, мешкаємо по вулиці, по неухважності, сама по собі, надіслати по пошті.

◆ Пояснити значення лінгвістичного терміна *калька*. виправити помилки у словосполученнях.

В одинадцять годин, підписка на газети, відкрити зошит, відбутися при любій погоді, без десяти хвилин шість, по питанню розподілу.

Ситуативні завдання на уроках української мови сприяють розвитку самостійності й активності студентів у здобуванні знань; активізують процес пізнання через моделювання ситуацій; формують мовленнєві вміння: використовувати зібраний матеріал для висловлювання, будувати тексти різних стилів і типів відповідно до задуму, добирати мовні засоби з урахуванням усіх компонентів мовленнєвої ситуації, уміння редагувати створене висловлювання.

◆ Чи замислювалися ви коли-небудь над тим, який зміст вкладено у слова «добра людина»? Що вони означають для вас? Як ви їх розумієте? Напишіть свою думку з цього приводу. Текст якого типу мовлення ви створите? У якому стилі? Обміркуйте тези, які будете обстоювати, аргументацію їх.

◆ Пригадайте, як ви вперше йшли у дитсадок, до школи, на свято ялинки, на заняття гуртка, у театр, до когось у гості, як уперше виступали на концерті або брали участь у змаганнях. Що ви відчували? Що вас переповнювало: страх, хвилювання, гордість, радість? Напишіть твір «Як я вперше...» Намагайтеся свою розповідь зробити цікавою, логічною, стилістично грамотною.

Уже кілька років я працюю над проблемою «Пошуково-дослідницькі завдання як засіб пізнавальної активності студентів на уроках мови та в позаурочний час».

Залучаючи студентів до пошукової роботи, допомагаю їм здійснювати свої «маленькі відкриття», відтак вони поступово включаються у складні взаємовідносини зі світом природи та суспільства. Постійна і цілеспрямована праця розуму, душі й рук сприяє самопізнанню, самовизначенню особистості, її громадянській зрілості.

Мета такої роботи:

- зміцнювати любов до обраної професії;
- виховувати у студентів потребу в самоутвердженні;
- вчити співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати найновіші методичні ідеї в повсякденну навчальну практику;
- розвивати вміння працювати з навчально-методичною літературою.

Примусити полюбити мову неможливо, виховати це почуття у студентів – ось один із пріоритетних напрямів роботи гуртка «Майбутній філолог».

Гурток допомагає не лише поліпшити успішність студентів, а й збільшити їхній інтерес до мови як навчального предмета, виявити обдарованих особистостей. У кожного має бути своє, глибоко індивідуальне життя у світі Слова. І чим багатше воно, тим гармонійнішим, розвиненішим стає студент.

На заняттях гуртка виконуємо вправи зі стилістики, колективно редагуємо тексти, аналізуємо мову художніх творів, готуємо вікторини... Ми укладаємо словники, створюємо збірки казок. Це, зокрема:

- словник професійних термінів (педагогічна термінологія);
- словник синонімів (словник-мінімум для учнів початкової школи);
- збірка казок «Будова слова» (для учнів початкової школи);
- дидактичний матеріал народознавчого характеру (до вивчення розділу «Синтаксис»);
- збірка «Історія походження деяких фразеологізмів».

Ефективності й присутнього результату в такій роботі можна досягти за умови планомірного й системного провадження її. Подаємо орієнтовний зразок планування заняття гуртка «Майбутній філолог» (на 2-й семестр).

Мета: плекати любов до рідного слова, виховувати повагу до української мови як державної, формувати усвідомлення кожним студентом громадського обов'язку досконало володіти державною мовою; розвивати творчі здібності обдарованих студентів; удосконалювати знання з орфографії та пунктуації; розвивати логічне мислення; виховувати культуру усного та писемного мовлення.

09.02.	1. Орфографічна хвилянка: мікродиктанти, які допоможуть за короткий час перевірити знання студентів. 2. Подорож до країни Словниковії – ознайомити зі словником омонімів та схожословів О.Різниченка.	1. Індивідуальні завдання щодо правопису. 2. Визначити теми пошукової роботи.
16.02.	1. Орфографічна хвилянка. 2. Рідна мова – Божа благодать. Опрацювати статтю в журналі «Дивослово» (№ 2, 2009, с. 2–4.)	1. Підготувати матеріал до загальноколеджної газети, присвяченої Міжнародному дню рідної мови (з історії свята). 2. Підготувати випуск радіогазети.
02.03.	1. Робота за індивідуальним графіком зі студентами, які займаються пошуковою роботою. 2. Аналіз дидактичного матеріалу, зібраного для проведення уроків рідної мови в початкових класах.	1. Скласти план реферативного повідомлення про пошукову роботу на засіданні наукового студентського товариства. 2. Підготувати «Скарбнички» для проведення уроків під час педагогічної практики.
23.03.	Удосконалення мовних знань, умінь і навичок шляхом виконання тренувальних вправ.	Шліфується правописна пильність, підвищується рівень загальної грамотності.
13.04.	Складання карток, технологічної карти уроку, добирання лінгвістичних ігор до уроків з використанням мультимедійних технологій на уроках української мови.	Колективне складання портфоліо про роботу гуртка протягом року.
27.04.	Побудова монологічного висловлювання на лінгвістичну тему на основі вивченого матеріалу (підготовка до екзаменів – удосконалення умінь висловлювати свої думки).	На екзаменах студенти повинні вміти систематизувати й узагальнювати вивчений матеріал, будувати розгорнуту відповідь.
11.05.	«Гра як засіб розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення української мови» – міні-дослідження, термінологічні диктанти, лінгвостафета (за матеріалами журналу «Дивослово», № 2, 2009, с. 28–30).	Студенти опановують сучасні ігрові технології, які не лише забезпечують засвоєння потрібних знань, а й залучають дітей до активної діяльності, розвивають інтелект, логічне мислення, підвищують пізнавальний інтерес до предмета.
25.05.	Підсумкове заняття: 1. Демонстрування та обговорення матеріалів, зібраних протягом семестру в «Скарбничку». 2. Саморефлексія «Відвідуючи гурток, я зрозуміла...»	Студенти усвідомлюють результативність роботи в гуртку, по-новому розуміють поняття успіху, успішності.

Успішний учитель – це той, учні якого досягли в житті значно більших результатів, аніж він сам.

Ніякими зусиллями не вкласти чарівні слова в уста носіїв, допоки кожен сам, з власного бажання не залишиться віч-на-віч з мовою, з мудрими книгами, щоб, за словами Г.Сковороди, «душа живилася і росла, а не пригнічувалася».

Дата	Зміст роботи	Прогнозований результат
19.01.	1. Круглий стіл: аналіз якості знань студентів за 1-й семестр. 2. Складання планів самоосвіти.	Формуються вміння самостійно здобувати нові знання, працювати з науковою та довідковою літературою.